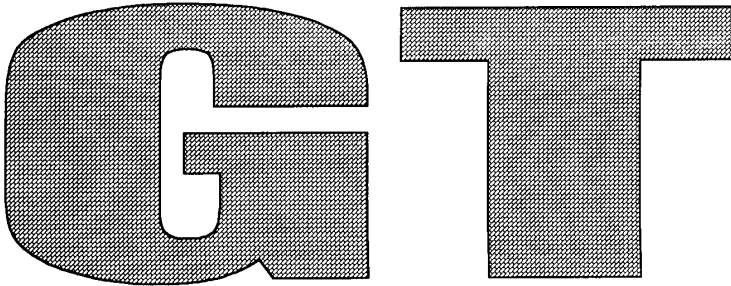

2001/1-4

Gazdaság & Társadalom

Tartalomból:

- Dr. Menyhay Imre: Melyik az igazi?**
- Dr. Lentner Csaba: Az önálló pénzügypolitika esélyei a Kárpát-medencében – a globalizáció idején**
- Dr. Gazdag László: A Keynes-galaxistól a Friedman-galaxisig**
- Dr. Kőrösi Mária: A magyar politikai földrajz**
- Gróf Teleki Pál és a politikai földrajz**
- Dr. Fecske Mihály: Az egészségügy néhány makroösszefüggése**
- Karner Tamásné: Magyarország lakosságának egészségi állapota az externáliák tükrében**
- Márton Lidia: A közszolgálati műsorszolgáltatás finanszírozása az EU versenyszabályainak tükrében**

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gidai Erzsébet

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bíró Zoltán, Dr. Fecske Mihály,
Dr. Gánti Tibor, Dr. Gidai Erzsébet

Megjelenik negyedévente

GT

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2002 májusában készült.

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a Társadalomkutató és Előrejelző Intézet
1132. Budapest, Victor Hugo u. 18-22.

ISSN 0865 7823

TARTALOM

GAZDASÁG

- Dr. Menyhay Imre:** Melyik az igazi? 7
- Dr. Lentner Csaba:** Az önálló pénzügypolitika esélyei a Kárpát-medencében – a globalizáció idején 51
- Dr. Gazdag László:** A Keynes-galaxistól a Friedman-galaxisig 69

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA

- Dr. Kőrösi Mária:** A magyar politikai földrajz
Gróf Teleki Pál és a politikai földrajz 82
- Dr. Fecske Mihály:** Az egészségügy néhány makroösszefüggése .. 105
- Karner Tamásné:** Magyarország lakosságának egészségi állapota
az externáliák tükrében..... 124

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

- Márton Lidia:** A közszolgálati műsorszolgáltatás finanszírozása
az EU versenyszabályainak tükrében 151

Lentner Csaba

Az önálló pénzügypolitika esélyei a Kárpát-medencében – a globalizáció idején*

1. A nemzeti pénzügypolitika belső autonóm célrendszere

Minden egyes nemzetgazdaság, amely önállónak vallja magát – függetlenül attól, hogy a nemzet határaival egybeesnek az ország közigazgatási határai vagy sem –, alapvető törekvése, hogy gazdaságszervező funkcióján és akaratán keresztül az egész nemzet számára széles társadalmi és gazdasági jólétet teremtsen. Összetettebb feladat a gazdasági jólét elérése azon országok számára, ahol az egyes nemzettestek az anyaország közigazgatási határain kívül rekedtek. Ezen „kettészakított” nemzetek anyaországi számára így a pénzügypolitika megvalósításán keresztül megcélzott társadalmi hasznosságnak az anyaország határain túlmutatónak és kisugárzó hatásúnak is kell lenni. Elviekben kedvező állapot az, hogyha az anyaország gazdasági nivója a környező, az anyanemzethez tartozó népek alkotta térségekéhez képest fejlettebb, magasabb színvonalú, továbbá az anyaországi jövedelemgyarapodási folyamatokat alapvetően a társadalmi igazságosság vezérli. A Kárpát-medence magyarlakta térségeiben az önálló pénzügypolitikának, és annak anyaországon túl is kisugárzó

* A tanulmány a szerző folyamatban lévő F23137-F6 számú OTKA kutatása keretében készült

hatásainak elviekben ezen szempontok felismerésén és a helyzeti előnyök kihasználásán kellene alapulnia.

A pénzügypolitika klasszikus belső autonóm célrendszerében a gazdasági növekedés elősegítése, az ehhez igazodó pénzügyi egyensúly, az infláció kérdése és a gazdasági struktúraváltás töltik be a legfontosabb feladatokat. Amennyiben a gazdaság növekszik, jól prosperál, akkor nincs baj a foglalkoztatással, kellő színvonalú és megfelelő árfekvésű áru- és szolgáltatástömeg van a piacon. A pénzügyi egyensúly vonatkozásában kardinális kérdés, hogy a külkereskedelmi mérleg és az ennek pénzügyi tranzakcióit rögzítő fizetési mérleg, továbbá az államháztartás mérlegei a bevételek és kiadások vonatkozásában összhangban legyenek. Kényes kérdés, hogy a gazdaság fellendülését ne a külső eladósodás, ne a behozott import termékek gyarapodása alapozza meg, hanem a növekedés belső erőforrásokból táplálkozzon. Az árszínvonal kérdése ugyancsak meghatározó elem a gazdasági jólét megítélésében. Az áruk árösszegéhez szükséges pénzmenynyi-ség viszonylagos állandósága, illetve állandó aránya az emberi munkáért járó keresetek vásárlóértékének stabilitását jelentik. A folyamatosan változó, más-más prioritási szempontoknak megfelelni szándékozó nemzetgazdaságok számára a szerkezetváltás, a leépülő, gazdaságos termelést végezni nem tudó termelő kapacitások felszámolása, vagy az újabb és újabb gazdasági erőcentrumokkal való piaci versengésnek való megfelelési szándék legalább annyira fontos, mint a jobbára első helyre rangsorolt gazdasági növekedés kérdése. A pénzügypolitika belső célrendszerei egymással összefüggő egészet alkotnak.

Méltán merül fel a kérdés, hogy a XX. és XXI. század fordulóján egy, a magántulajdon és ezen belül jobbra a külföldi tőke által birtokolt magyar nemzetgazdaság pénzügypolitikájában a fentebb említett pénzügypolitikai célok mennyire lehetnek önállóak, mennyire függhetnek az adott kormány és országgyűlés döntéseitől. Képesek-e egyáltalán a legfőbb hatalmi ágak a gazdaságra kellő rendszerességgel és mélységben olyan hatást kifejteni – a pénzügypolitikai programjukon keresztül –, amellyel a piaci szektor szereplőit és ezen keresztül az ország lakosságának életkörülményeit az általuk értelmezett jó irányba befolyásolják?

2. Politikai-gazdasági rendszerváltás – Pénzügyi liberalizáció

A XX. század utolsó évtizedeiben Közép-Európát – Magyarországot kiváltképp –, az önálló kormányzati pénzügypolitika feladása jellemezte. Elviekben az autonóm státus kialakítására a többpárti parlamenti demokrácia és a piacgazdaság kezdeti alapjainak lerakásakor lehetőségként adódott, azonban a visszafizetési kötelezettséggel járó külső adósságállomány nyomasztó öröksége és a termelési alapokat türelmetlen ütemben és átgondolatlan alapon privatizáló kormányzati programok saját magukat és a következő kormányokat is megfosztották annak lehetőségétől, hogy az anyaország és a környező országok magyarlakta térségeit saját jogon, azaz saját, önálló elhatározásukból teljesen autonóm módon szerzett pénzeszközök biztosításával segítsék elő.

Vitathatatlan tény, hogy a világgazdaság fejlett erőcentrumai által diktált pénz- és tőkepiacokon lejátszódó folyamatok az integrálódás irányába hatnak. Kétségtelen tény az is, hogy a védte-

len, önálló pénzügypolitikai kurzust felmutatni nem tudó rendszerváltó országok az integrálódás folyamatában nem mint integrálók, hanem mint integráltak vesznek részt. A beolvasztás pillanatától azonban korlátozottak a lehetőségeik arra is, hogy a saját országuk területén működő gazdaságra, saját vagy legfőképpen a környező országokban élő nemzetrészeik megélhetési körülményeire pozitív hatást fejtsenek ki. Magyarország – mint a fenti ismervekkel legjobban jellemezhető ország – esetében mindezek tényszerű körülménynek bizonyulnak.

A globalizmus kiszélesedésének egyik jellemzője, hogy a valutapiacok súlya és teljesítménye ugrásszerűen megnő. Ez az arány 1989 és 1994 között mintegy másfélszeresére nőtt a világban, és elérte a napi ezer milliárd dollárt. Ez annyit jelent, hogy a világ valutapiacain egy hét alatt több pénz cserél gazdát, mint Japánnak, a második legnagyobb nemzetgazdaságnak az éves nemzeti jövedelme. Ez a nagymértékű globalizáció, a termelési folyamatoktól elszakadó pénzügyi mechanizmus, a fejlett piacgazdasággal rendelkező országok nemzeti jegybankjait is korlátozza a valutaárfolyamok befolyásolásának lehetőségében, ugyanakkor a kisebb gazdasági erővel rendelkező országok pénzügypolitikai szuverenitását pedig teljes mértékben aláássa. A XX. század utolsó évtizedének világgazdasági környezete a magyar pénzpolitikára kifejtetett hatásaiban a teljes nemzeti vagyont vesztő, azaz újra eladósodó és a lélekszámában rohamosan csökkenő magyar nemzet tükörképében ölt testet.

A valutapiacok mellett a nemzetközi pénzügyi mechanizmusok másik fontos színtere az államkötvény piac. Az egyes nemzetgazdaságok a költségvetésük bevételekkel nem fedezett kiadá-

si főösszegének fedezetére, és ennek révén a folyamatosan halmozódó belső államadósság lefedésére államkötvényeket bocsátanak ki. Az államkötvényeket felvásárló pénzügyi befektetők az egyes nemzetgazdaságok működését bármikor ellehetetleníthetik, hogyha nem vásárolják fel a kibocsátott államkötvényeket. A globalizálódó, nemzetközi pénzügyi piacok így az adott kormányokkal szemben monopolisztikus hatalmi pozícióba kerülnek. A hiteltökére rászoruló országok államháztartási pénzügyi rendszerének irányítása és működésben tartása egyre jobban függetlenedik az adott nemzeti kormány döntéseitől és egyre inkább a multinacionális pénzintézetek és nyugdíjbiztosítási alapok kezébe kerül át.

Paul Hellyer kritikusan állapítja meg, hogy amennyiben egy országnak nem sikerül megvalósítania deficitcsökkentésre vonatkozó terveit, úgy a gyökértelen forró pénzek iszonyatos tömegeit mozgó manipulátorok értékesítik az ország kötvényeit, melynek következtében növekednek a kamatlábak, lelassítva a gazdaságot és még inkább megnehezítve a költségvetés egyensúlyban tartását. (1998.)

A nemzetközi pénz- és tőkepiacokon hatalmas tőkeerejű alapok képesek spekulációs ügyleteket végrehajtani, amelyeknek döntő hányadát hitelből finanszírozhatják, viszont a szerződések elvi értékének csak kis hányadát kell letétbe helyezni. A származékos ügyletek piaca szinte kiszámíthatatlanná vált. Jogilag gyengén szabályozottak a tranzakciók, ugyanakkor gyors ütemben növekednek ezen piaci szegmensben az üzletkötések. A világ tőzsdéin forgalmazott származékos ügyletek elvi összértéke 1990-től 1993-ig 2,3 milliárd dollárról 7,9 milliárd dollárra nőtt. Becslések szerint a tőzsdei és tőzsdén kívüli szerződések elvi

összértéke már a kilencvenes évek közepére elérte a 14-15 ezer milliárd dollárt. A forgalom gyors növekedése mellett nagyfokú bizonytalansági tényezőt jelent, hogy az ügyletek lebonyolítása számítógépeken történik, és az így létrehozott kötések olyan úgynevezett nem effektív gazdaságot hoznak létre, amelyben a reálgazdaságtól tartósan elkülönülő folyamatok mennek végbe. Ez a virtuális gazdaság azonban egyre nagyobb mértékben befolyásolja a valódi gazdaság működését is. A származékos ügyletek nagy száma és tőkeértéke pillanatok alatt csődbe vihet egy-egy pénzintézetet, amelynek hatásai katasztrofálisak lehetnek főképpen egy-egy nemzetgazdaság számára. A XX. század végén felerősödő gazdasági liberalizáció már nemcsak a hagyományos termék-szolgáltatás-pályák és a vele együtt járó devizagazdálkodás kötöttségeit szabadítja fel az átalakuló piactudásokban, hanem a tőke- és valutapiacokat, továbbá a költségvetés pótlólagos tőkebiztosítását jelentő állampapírpiacot is külföldi érdekbefolyási övezetté teszi.

A magyar államháztartás évek óta rendszeresen 400-450 milliárd forint hiányt termel, amelynek halmozódása a belső államadósságban jelentkezik. A központi költségvetés forint és devizaadóssága 1999. év végén 6884,9 milliárd forint volt. Ez az állomány a 2000. február végig a finanszírozási és adósságkezelési műveletek révén 6989,5 milliárd forintra emelkedett. A költségvetés forintadóssága csak az év első két hónapjában 86,2 milliárd forinttal növekedett, míg a devizaadósság 14,8 milliárd forintnak megfelelő összeggel. A központi költségvetés devizaadóssága 2000 februárjában 2549,8 milliárd forintnak megfelelő volt. A magyar államadósság finanszírozását végző külföldi jogi szemé-

lyiségű, és belföldi, de külföldi tulajdonban lévő pénzintézetek a jelenlegi pénzpolitikai módszerek által megállíthatatlan belső államadósságtömeg gyarodásának finanszírozásában kulcsszerepet töltenek be. Ugyanakkor igazolható körülmény, hogy a legnagyobb méretű és tőkeerejű bankok is felkészületlenek az egyre jobban globalizálódó nemzetközi pénz- és tőkepiacok esetleges válságaival szemben, mint ahogy arról tanúbizonyságot szerezhettünk az 1997–98. évi délkelet-ázsiai tőzsdeválság idején is. A nemzetközi pénzintézetek veszteségei viszont automatikusan továbbhárulnak a hitelezett célországok társadalmára, a bérből és fizetésből élők széles tömegeire. A pénzügyi viszonyok jelenlegi állása szerint Magyarországon bármilyen nemzeti, polgári vagy keresztény értékrend alapján politizáló kormány is szinte teljes körű kiszolgáltatottja a nemzetközi pénzügyi tendenciáknak és tőkés csoportoknak. Világjelenség, hogy az 1972-es és 1973-as olajárrobbanás után a mozgó árfolyamok bevezetésével, a könnyelmű hitelezések meghonosításával és a tőkemozgások liberalizálásával a pénzügyek jelentős része kikerült a kormányok ellenőrzése alól. A liberalizálódó pénzügyi folyamatok a magyar gazdaságban is rendszerspecifikus jelenséggé váltak az 1990-es évek végére. A nemzetközi tőkemozgások elképesztő méretei a kormányokat és a világ gazdaság termelő szektorát egyaránt alárendelt szerepkörben tartják. 1992-ben a nemzetközi gazdasági reálfolyamatok volumene mindössze az 5%-át adta a nemzetközi devizakereskedelemnek. Ez az arány az ezredfordulóra mindössze 2%-ra csökkent. Világméretű jelenséggé vált, hogy a kormányok elveszítették a pénzpiaci szabályozó eszközeik jelentős részét, mindez a pénz szférájának a gazdasági szektortól történő elszakadása következtében vált valóra. Az eszköztelenné váló kor-

mányok a XX. század végére egyre jobban a szándékukat is elveszítik, hogy az arany demonetizálása által elindított valutaváltság okozta világméretű pénzügyi válságból kitörjenek. A globalizáció terjedése és az azt megalapozó pénzügyi liberalizáció a magyar nemzetgazdaságot is kiszolgáltatott helyzetbe hozta a nemzetközi nagytőkével szemben.

3. Az önállótlanóság következményei a magyar pénzügypolitikában

Az a körülmény, hogy a magyar nemzetgazdaság a privatizáció révén elveszítette termelő szektorát és kereskedelmi bankrendszerét, eleve szűkre szabja a kormányzat mozgásterét a kedvezőtlen folyamatokba való beavatkozás vagy akár a gazdasági teljesítmény fellendítése tekintetében. Miáltal közvetlen pénzügyi eszközök és a korábbi évtizedekről megörökölt alultőkésítettség okán számottevő belső erőforrások nem állnak rendelkezésre, így az ország pénzügypolitikája eleve gyenge hatékonyságú és kiszolgáltatott a nemzetközi pénzügyi intézményeknek.

Az idegen forrásokra való ráutaltság az 1998-as év végén különösen súlyos veszteségekkel fenyegette a magyar nemzetgazdaságot. A délkelet-ázsiai és a moszkvai tőzsdéken át begyűrűző tőzsdeváltság a magyar államháztartás pénzügyi egyensúlyának a teljes felborulásával fenyegetett. A külföldi befektetők a magyar állampapír piacról röpke két hónap alatt 233 milliárd forint tőkét vontak ki, vagyis az állampapír befektetésük 57%-át. A befektetők visszatérése a magyar piacra csak jelentős kamathozam-emelés hatására következett be, amely tetemes veszteségeket okozott a magyar adófizetőknek. A fő probléma természetesen az volt,

hogy a kieső külső tőkevolumen ellensúlyozására a belföldi piacról nem állt rendelkezésre olyan más alternatív befektetési érték, amelyből a külföldi kivonásokat kompenzálni lehetett volna. Az átfogó pénzügyi válság értékeléseként megállapítható, hogy a külső régiókba befektetett tőke menekült a saját piacaira, amely jelenség a tőkét befektető országok tőkés csoportjainak természetes védekezési mechanizmusa. A nemzetközinek ismert nagytőke is van annyira nemzeti, saját országához, saját piacaihoz kötődő, hogy válság idején a saját nemzeti bankját és a saját tőzsdéit erősíti. A feltörekvő, a külső tőkére kizárólagosan építő feltörekvő piaccgazdaság ugyanakkor kiszolgáltatott helyzetbe kerül (lásd bővebben: Lentner, 1999.)

Az önállótlanná váló magyar pénzügypolitika másik meghatározó eleme az állami tulajdonból külföldi tulajdonba eladott kereskedelmi bankrendszer. A pénzintézetek privatizációjával az új tulajdonosi kör nemcsak a bank eszközállományát, székházait, fiókhálózatát vásárolta meg, hanem a bank hagyományos ügyfélkörét, vagyis a bank termelőszektor irányába megnyilvánuló hitelmonopóliumát is. Amennyiben az új gazda üzleti érdekei eltérnek a belföldi hitelezett ügyfélkör érdekeitől, úgy súlyos nemzetgazdasági problémák léphetnek fel. Az 1999-es, 2000-es évben a magyar gazdaságban a külföldi tulajdonba privatizált kereskedelmi bankok részéről a hitellehetőségek megvonása révén már tettenérhetők az extraprofit-realizálási, illetve a hitelmonopólium-érvényesítési üzletpolitika esetei.

A Budapesti Értéktőzsde Magyar Részvények Könyve 1999. évi kiadványa alapján a MIZO Baranyatej Rt-nek 33%-ban tulajdonosa a holland Friesland tejipari konszern a múlt év december

31-ével. 1999. június 4-én a Friesland konszernhez tartozó FEH Beheer I.B.V. a MIZO Rt. alaptőkéjében azonban 39,22%-os tulajdonrészt szerzett. Az Állami Pénz és Tőkepiaci Felügyelet a tulajdonszerzésről megállapította, hogy az érvénytelen, mert a magyar Értékpapír törvény 94.§ /1./ bekezdése alapján a nyilvánosan működő részvénytársaságban a 33%-ot meghaladó mértékű szavazati jogot biztosító részvények megszerzésére nyilvános vételi ajánlatot kell tenni. A tulajdonszerző holland tejipari konszern ezt elmulasztotta. Az 1999. évvégére beálló 33%-os részarány viszont már nyilván az ÉPT-nek való megfelelés jegyében történt. A köztes időben, 1999. szeptembere és decembere között, azonban a MIZO Baranyatej Rt.-ből jelentős banki hitelkivonások történtek. Teljességgel nem zárható ki, hogy a tőkekivonás a belföldi tulajdonban lévő 67%-os részvénytársaság olcsóbb áron való megszerzésére, végső soron a még mindig többségi magyar tulajdonban lévő MIZO Baranyatej Rt. piaci versenyből való kiiktatása végett történt.

A döntően magyar belföldi tulajdonban működő tejipari társaság a technológiája és a nemzetközi versenyképességéből adódóan az USA, Japán és Hollandia legigényesebb piacain is egyaránt értékesítési lehetőségekkel rendelkezett. 1999-ben a MIZO Rt. teljesítette a magyar tejtermékexport 35%-át. Az irányító részvénytársaság felvásárlásának megghiúsulását követően azonban drámai események következtek be a MIZO Baranyatej Rt. pénzgazdálkodásában. A CIB Bank Rt. 1999. december 1-én mondta fel a teljes hitelkeretet. A Bank Austria Creditanstalt Rt. 1999. december 31-én, míg az ABN AMRO Bank Rt., a Hypo-Vereinsbank Rt., az OTP Bank Rt., a Raiffeissen Bank Rt., és a K&H Bank Rt. 2000. február

10-én. A 2000. február 10-i felmondás pillanatában az ABN AMRO Bank Rt. már alig hitelezett a tejipari társaságnak.

A pénzkivonás sorrendje némileg eltérő volt. Először 1999 szeptemberében az ABN-AMRO Bank Rt. – a holland székhelyű Friesland tejipari konszern származási országa szerinti vezető bankház – nem hosszabbította meg egészében, csak részben a társaság hitelkeretét. Az ABN-AMRO Bank Rt. 1999. szeptemberi 500 millió forintos hitelkerete 2000 januárjára 140 millióra apadt. Ezt követően 1999 novemberében a CIB Bank Rt. is részlegesen csökkenteni kezdte a rendelkezésre tartott hitelkereteket. A CIB Bank Rt. 1999. novemberi 650 millió forintos hitelkerete 2000 februárjára 100 millió forint alá csökkent. A CIB Bank Rt. szélesebb ügyfélköre a MIZO Baranyatej Rt. versenytársainak számít. A CIB Bank Rt. ügyfele a Parmalat, és a Gala Italia tulajdonában lévő Szegedtej Rt. és az Avonmore Rt., azaz az olasz tejipari cégek, valamint a MIZO legnagyobb versenytársának tekintett Hajdútej Rt. is 75%-ban a CIB Bank Rt. ügyfele. Érdekes összefüggés, hogy a CIB Bank Rt. mintegy egymilliárddal hitelezi a Parmalatot, tulajdonosi hitelekkel együtt 2 milliárddal a Gala Italiát és 1999 decemberében 2,8 milliárd működési hitelt nyújtott a Nutricia tulajdonában álló Hajdútej Rt.-nek, miközben a MIZO Rt.-nél a 650 millió forintos hitelállományt csökkenteni kezdte, majd felmondta. Egyenleget vonva, 1999 szeptembere és 2000. február eleje között a multinacionális pénzügyintézetek 2,8 milliárd forint hitelszintről 1,5 milliárd forintra csökkentették a MIZO Rt. tőketartozásait. Ez a társaság likviditását teljes egészében felborította, működésképtelen helyzetbe hozta. Ez a jól behatárolható pénzügyi tranzakció sorozat rávilágít arra, hogy a ver-

seny ma Magyarországon már nem a piacon dől el. Nem a termékek minősége versenyez egymással, nem a fogyasztók akarata dönt, hanem a nemzetközi nagybankok döntéshozó helyein múlik az, hogy melyik termék marad benn vagy kerül ki a piacról. A példák természetesen tovább sorolhatók, hiszen a Takarékbankot privatizáló német DG Bank AG., vagy a Kereskedelmi és Hitelbankot felvásárló ír-belga Iris-Life-KBC konzorcium Magyarországon alkalmazott üzletpolitikája is hasonló fejleményeket mutat. A nemzetközinek minősített nagybankok a saját származási országuk, illetve működésük alapcentruma szerinti nemzeti kötődésekkel, saját országuk társadalmát és gazdaságát segítő kihelyezett üzletpolitikával rendelkeznek a befektetési célterületeken is. Saját parasztjaikat, saját vállalkozóikat segítik hitelezési gyakorlatukkal azokban a közép-európai országokban is, ahol az elmúlt évtizedekben újabb banktulajdont és ezzel az adott ország vállalkozóival és mezőgazdasági termelőivel szemben hitelmonopóliumot szereztek.

A magyar pénzügyi szektor külföldi versenytársak részére történt privatizálása az Európai Unió csatlakozás esélyét igen nagy fokban hátráltatja. A fejlett országokban ugyanis a bankok – a közhiedelemmel ellentétben – nemzeti tulajdonban vannak vagy erős nemzeti kötődéssel működnek. A nemzeti-hazai bankok nélkül Nyugat-Európában nem jöhetett volna létre a nemzeti-hazai tulajdonosi réteg. Az eredeti tőkefelhalmozás, a gazdasági növekedés nem indulhatott volna el. Az észak-amerikai, délkelet-ázsiai országok nagyvállalataival szembeni piaci versenyben az európai unió tagországokbeli nagyvállalatok a biztonságot jelentő nemzeti bankrendszerük nélkül nem vehetnék fel a piaci ver-

senyt. Hollandiában a holland bankok – ABN AMRO, ING, Rabobank – uralják a pénzügyeket. Németországban német bankok – Deutsche Bank, Commerzbank, Hypo vereinsbank –, Spanyolországban spanyol bankok – Banco Santander, Banco Vizcaya, Cajas de Madrid –, Olaszországban olasz bankok – Istituto Sao Paolo, Banca Commerciale Italiana, Banca di Roma –, Japánban japán bankok – Sumitomo Bank, Mitsui Bank –, Franciaországban francia bankok – BNP, Société Generale, Credit Lyonnais –, Ausztriában osztrák bankok – Bank Austria Creditanstalt, Raiffeisen Bank – uralják a hazai pénzvilágot, és egyetlen racionálisan gondolkodó kormány sem engedte át a pénzügyi intézmények külföldi tulajdonba. A végtelenségig igazolható minden gondolkodó magyar ember számára, hogyha a külföldi bankok kapták meg a magyar gazdaság hitelezésének monopóliumát, ezen keresztül a magyar gazdaság érdekképviselőjének lehetőségét, akkor csak és kizárólag a saját döntéshozóik utasításait hajtják végre Magyarországon. A MIZO Baranyatej Rt. hitelfelmondásainak körülményei – a 11,5 milliárdos eszközvagyon, és a 23 milliárdos nettó árbevétel mellett lévő 6 milliárdos kötelezettség állomány, és ezen belül a 2,8 milliárd hitelállomány – óhatatlanul felvetik a még magyar tulajdonban lévő vállalatok banki eszközökkel való elszorvasztásának, sőt tönkretételének a lehetőségét. Például a Bábolna Mezőgazdasági Rt-nél a 36 milliárdos árbevétellel szemben fennálló 20 milliárdos kötelezettségállomány egy összehangolt bankpuccsal bármikor felszámolási eljárásba terelhető. A még nemzeti tulajdonban maradt vállalatok megmentésére, a védekezés mechanizmusainak kiépítésére indokolt az elkövetkező években nagyobb kormányzati figyelmet fordítani.

4. A globális pénzügypolitika káros hatásainak kivédése

Azáltal, hogy Magyarországon a külföldi tőke a termelő- és bank-szektor közel 90%-át tartja tulajdonában, illetve érdekbefolyási övezetében, a kormány politikai és gazdasági mozgásterét eleve behatárolja. A privatizáció kiváltotta nemzetgazdasági helyzetben a kormányzati stratégiában azonban indokolt előtérbe helyezni azt a felismerést, hogy a külföldi nagyvállalatok saját leányvállalataikkal állnak szembe a magyar piacon és nem a versenytársaikkal. A tulajdonszerzésnek ezen a szintjén a külföldi tőkének nem a teljes extraprofit-lefölözés érdekében kellene mozgósítani az ugyancsak általuk birtokolt hitelmonopóliumokat és nagyvállalati erőfölényüket, hanem egy a jelenleginél nagyobb mértékű közteherviselés keretében támogatniuk kellene a magyar államháztartást, ezen keresztül pedig javítani a magyar lakosság életkörülményeit.

„Amennyiben a külföldi gazdasági társaságok, pénzintézetek és a magyar lakosság között meglévő jelenlegi minimális érdekazonosság is tovább rosszabbodik, úgy a társadalom helyzete az érdemleges beleszólást és hatást kifejtő honi gazdasági-pénzügyi intézmények hiányában tovább romolhat. Esetleges jobbra fordítása kizárólag a külföldi multinacionális gazdasági társaságok és pénzintézetek akaratától függhet.” (Lentner, 1998.)

A teljes körű kiszolgáltatottság elkerülése érdekében a jövőbeni magyar kormányoknak hathatósabb politikai stratégiát kell kidolgozni a nemzetközi nagyvállalatok magyar gazdaságba való teljes körű integrálása, honosítása érdekében. A Magyarországon működő külföldi nagyvállalatoknak és pénzintézeteknek a magyar érdekeket is vállalnia kell, nem szabad mindössze profitszerző centrumnak te-

kinteni az országot. A Magyarországon működő pénzügyi rendszer, a termék- és szolgáltatáspályák, az államháztartás szerkezeti rendje, a devizagazdálkodás teljes egészében Európai Unió konform. A Maastricht-i kritériumok teljesítése így már nem a minimális önállósággal rendelkező magyar pénzügypolitika döntéseinek a függvénye, hanem a magyar nemzetgazdaságot uraló külföldi társaságok akaratán múlik. Az Európai Unió csatlakozáshoz szükséges eddigi szint elérése a magyar társadalom erőfeszítéseinek köszönhető. Saját társadalmunk terhelése mellett azonban most már egyre jobban előtérbe kerül a külföldi cégek közteherviselésbe való bekapcsolása. A magyar társadalom eddigi erőfeszítései, a piacok, a termelő- és bankszektor liberalizálása áldozatokkal járt. A megtérülésre, az EU támogatási alapjainak megnyílására csak a teljes jogú EU tagságunk után lesz esély. Az ehhez szükséges politikai döntés, és a maastrichti mutatókon való további javítás azonban már nem magyar belügy.

A XX. század végén, a XXI. század elején tisztában kell lennünk azzal, hogy a globalizáció, mint a legújabb kori világ, legújabb pénzügyi és szellemi áramlata egy olyan kis és kiszolgáltatott ország részéről, mint Magyarország megállíthatatlan. Káros következményei azonban tudatos pénzügy- és társadalom politikával csökkenthetők, főleg ha az erre irányuló kormányzati akarat és a nemzetközi nagyvállalatok részéről a fogadó készség megjelenik. Kelet-Közép-Európában eltérő fejlődési ütem és szintkülönbségek alakultak ki, amelyek az egyes szomszédos országok és térségek között szakadékokat keletkeztettek. Az ellentétek, a fejlődésbeli különbségek könnyen további véres etnikai konfliktusokat okozhatnak, amelyeknek a magyarság is áldozatává válhat. A Kárpát-medencében, ott, ahol az ország- és nemzethatárok kiváltképp nem es-

nek egybe, a globalizáció feszültségeket is oldhat. A határokon átnyúló regionalizálódásnak, a magyar gazdaság jövőben kisu­gárzó hatásainak így az elkövetkező évtizedekben kimagasló szerepe lehet a jelenlegi határainkon kívül élő magyar lakta térségek számára. A magyar nemzetgazdaság, a magyar költségvetés és a magyar társadalom szerves részévé honosított nemzetközi nagyvállalatok és pénzintézetek gazdasági erejével megerősítve Magyarország a Kárpát-medencében a magyar lakta térségek új gazdasági lehetőségeit és a társadalmi-politikai felemelkedés esélyeit nyithatja meg.

Az önálló magyarországi pénzügypolitikai státusz szerény mértékű helyreállítása a dolgok és gazdasági körülmények jelenlegi állása szerint – 5-10 évre prognosztizálva – csak és kizárólag a nemzetközi nagyvállalatok tőkeerejének magyarországi­vá honosításával képzelhető el. A magyar tulajdonú termelőszektor és a magyar társadalom anyagi erejének lezüllesztése olyan nagy fokú, és annyira tudatos, hogy a belső piac feltámasztása és a nemzetközi társaságokkal, pénzügyi centrumokkal való versenyképes pozícióba hozása szinte teljességgel elképzelhetetlen, most 2000 márciusában vizsgálva a pénzügyi esélyeket és trendeket.

A világ pénzügyi adataiból levont Magyarországra ható következtetések természetesen nem jelentik a globalizálódó pénzügyi világ tökéletesnek hirdetett állapotával való azonosulást. Szigorú reál­gazdasági kritériumok szerint a világgazdaság fizikai össz­vagyományának nagysága az 1970-es évek óta – az olajválság idejétől – stagnál, illetve fokozatos csökkenésnek indult. A világgazdaság fizikai kibocsátásának egyre nagyobb hányadát nem a produktív szektor, hanem a szolgáltatásszektor szívja fel. Emiatt a bővített újratermelés nem termeli újra a világ lakosságának életben maradását bizto-

sító fizikai javakat, helyette szolgáltatások formájában a fejlett és feltörekvő országok pénzpiacain halmozódik fel a rövidtávú megtérülést kereső tőke. A szolgáltatások túlnövekedése egyenes következménye a pénzügyi piacokon mára kialakult spekulatív buboréknak. A valós fizikai teljesítmények és a virtuális papír profit egymástól való egyre gyorsabb eltávolodása méltán nevezhető globális örületnek, buborékgazdaságnak, amelynek valamikori kipukkadása nem kétséges.

A kipukkadásból fakadó társadalmi és nemzetgazdasági veszteségek azonban a fejlődő, feltörekvő, integrált közép-európai országoknak és társadalmaiknak mérhetetlen pusztulást okozhatnak. Így a globális örület, illetve a globalizáció megfékezése, egy kipukkadás erőltetése vagy áhítata megfelelő védekezési, önálló nemzeti pénzügypolitikai mechanizmusok nélkül nem kellően megalapozott stratégiai vélekedés.

Andre Gide francia Nobel díjas író gondolatait idézve: „...de maga a törmelék is emeli a talajt, amelyen járunk, s ha napjainkban egy-egy torony alacsonyabbnak tűnik, ez attól van, hogy mi magasabbról szemléljük.” A törmeléken való állás a való világgal, a toronynak pedig a leküzdendő globalizációval való képzet-társítása révén elmondhatjuk, hogy annak a toronynak a csúcsa, amelynél majd megszűnik a globalizáció, erről a magasságról – bár egyre több törmelék lepi és emeli a felszínt –, a jelenlegi való világból még nem látható. Generációk múltán, emberi szenvedések és áldozatok árán ennek is eljön majd az ideje. Az emberiségnek azonban józan gondolkodással, tudatos munkával fel kell készülnie a globalizáció utáni időkre. A XXI. század erre talán kiváló alkalmat nyújt ...

Irodalom:

1. Paul HELLYER, 1998: A globális pénzügyi válság túlélése, avagy a remény gazdaságtana (63. o.) Altern-Csoport-Gondola '96 Kiadó, Budapest, 1998.
2. LENTNER Csaba, 1998: A magyarországi bankrendszer fejlődésének várható irányai az ezredforduló után (könyvrészlet, 107–121. o.)
3. Jövőképek Európából, Ariosztotelész Stúdió Bt. Bp. 1998. Szerk.: Tóth Attiláné
4. LENTNER Csaba, 1999: A paradigma váltás kényszere a magyar állampapír piacon (könyvrészlet, 29–65. o.) Magyarország az ezredforduló után, MTA Jövőkutatási Bizottság, Budapest, 1998.